

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Директор Інституту держави і права
імені В.М. Корецького НАН України,
академік НАПрН України
СКРИПНІЮК О.В.

«12» червня 2026 р.

ВИТЯГ

з протоколу № 6 від 11 червня 2026 року фахового семінару
сектору правових проблем політичних інститутів та процесів відділу
конституційного та муніципального права Інституту
держави і права імені В.М. Корецького НАН України

ПРИСУТНІ: в.о. зав. відділу, вчений секретар Інституту, д.ю.н., проф. А.Р. Крусян; зав. Сектором правових проблем політичних інститутів та процесів, д.політ.н. О.В. Кукуруз (у зв'язку з відсутністю на засіданні надала письмовий відгук на дисертаційне дослідження); д.ю.н., пров.н.сп. відділу О.В. Батанов; д.політ.н., проф., пров.н.с. Сектору І.О. Кресіна; д.політ.н., проф., пров.н.с. Сектору В.П. Горбатенко; д.політ.н., пров.н.сп. Сектору О.М. Стойко; д.політ.н., пров.н.сп. відділу В.А. Явір; к.ю.н., ст.н.сп., к.ю.н., ст.н.сп. відділу Т.А. Костецька; аспірант А.В. Берчук

ПОРЯДОК ДЕННИЙ: Обговорення дисертації Берчука Андрія Вікторовича на тему «Роль волонтерських організацій в консолідації українського суспільства», поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 «Політологія» (галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»), щодо її рекомендації до попереднього розгляду та захисту у разовій спеціалізованій вченій раді. Науковий керівник – доктор політичних наук, провідний науковий співробітник Стойко О.М.

Тема дисертації затверджена Вченою радою Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України (протокол №2 від 16 лютого 2023 р.).

СЛУХАЛИ: Доповідь здобувача ступеня доктора філософії Берчука Андрія Вікторовича щодо дисертації на тему: «Роль волонтерських організацій в консолідації українського суспільства», поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 «Політологія».

Доповідач обґрунтував актуальність теми дослідження, визначив мету та завдання роботи, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризував структуру дисертації, основні положення наукової новизни, теоретичне та практичне значення одержаних результатів.

У доповіді було зазначено, що повномасштабна російсько-українська війна стала потужним каталізатором громадянської самоорганізації, а волонтерські організації та волонтерські практики набули значення важливого суспільно-політичного чинника консолідації українського суспільства.

Доповідач наголосив, що волонтерство в сучасній Україні слід розглядати не лише як форму благодійної чи гуманітарної допомоги, а як механізм формування довіри, горизонтальних зв'язків, соціального капіталу, солідарності та громадянської відповідальності.

У дисертації досліджено теоретико-методологічні засади волонтерства та суспільної консолідації, проаналізовано історичну еволюцію волонтерського руху, особливості його трансформації після 2014 року та в умовах повномасштабної війни, а також визначено значення цифровізації волонтерства та роль волонтерських організацій у зміцненні суспільної стійкості.

Доповідач акцентував увагу на положеннях дисертації, що містять елементи наукової новизни, зокрема:

уперше:

- обґрунтовано можливість розгляду волонтерських організацій та волонтерських практик як суспільно-політичного механізму консолідації українського суспільства, який в умовах повномасштабної російсько-української війни сприяє формуванню довіри, соціального капіталу, громадянської суб'єктності, горизонтальних зв'язків та спільної відповідальності за захист державності;

- волонтерство розглянуте як багаторівневий механізм консолідації українського суспільства, що реалізується на індивідуальному, громадському, загальнонаціональному та міжнародному рівнях;

- запропоновано ідею створення єдиної національної платформи цифрового волонтерства як інтегрованої системи взаємодії органів публічної влади, благодійних фондів, банківських установ, бізнесу та громадських ініціатив, що передбачає використання механізмів цифрової верифікації, прозорості звітності та сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

За результатами доповіді відбулася дискусія, під час якої Берчук А.В. відповів на запитання присутніх щодо ролі держави у розвитку волонтерського руху, проблем правового регулювання та контролю за діяльністю благодійних організацій, забезпечення прозорості використання благодійних коштів, практичних аспектів волонтерської діяльності, а також місця волонтерських організацій у процесах консолідації українського суспільства. На всі поставлені запитання А.В. Берчук надав обґрунтовані відповіді та необхідні пояснення.

АНТОНОВ В.О.: Яку роль відіграє держава у волонтерському русі?

БЕРЧУК А.В.: Дякую за запитання! У дослідженні обґрунтовується, що держава відіграє одну з ключових ролей у розвитку волонтерського руху. Зокрема, вона забезпечує нормативно-правове регулювання діяльності волонтерських організацій, формує інституційні засади їх функціонування та здійснює контрольні функції, спрямовані на забезпечення законності й прозорості їхньої діяльності.

АНТОНОВ В.О.: У сучасних умовах мають місце випадки зловживань та кримінальних правопорушень у сфері благодійної діяльності. Яким чином, на Вашу думку, можна мінімізувати подібні явища, зокрема в умовах

обмеженого доступу до інформації щодо використання коштів у сфері оборонно-промислового комплексу?

БЕРЧУК А.В.: Дякую за запитання! У дисертації звертається увага на існування випадків псевдоволонтерства та нецільового використання благодійних коштів. Обґрунтовується необхідність удосконалення механізмів контролю та підвищення рівня прозорості діяльності благодійних організацій. Запропоновано впровадження стандартизованих механізмів цифрової звітності, які б забезпечували суспільний контроль та водночас враховували вимоги національної безпеки й необхідність захисту інформації, що становить державну таємницю.

ЯВІР В.А.: Чи маєте Ви практичний досвід у сфері волонтерської діяльності?

БЕРЧУК А.В.: Дякую за запитання! Під час підготовки дисертаційного дослідження я підтримував комунікацію з представниками окремих благодійних організацій та розглядав можливість безпосереднього долучення до їхньої діяльності як волонтер. Це дозволило глибше зрозуміти особливості функціонування волонтерських організацій та сформулювати пропозиції щодо розвитку цифрового волонтерства і підвищення прозорості діяльності благодійних фондів.

АНТОНОВ В.О.: Як Ви оцінюєте діяльність окремих благодійних фондів, зокрема тих, діяльність яких викликає неоднозначні оцінки в суспільстві?

БЕРЧУК А.В.: Дякую за запитання! У дисертації виходиться з того, що позитивні результати діяльності благодійних організацій не виключають необхідності забезпечення належного контролю та прозорості. Саме впровадження ефективних механізмів підзвітності сприятиме зміцненню суспільної довіри та мінімізації ризиків зловживань.

ЯВІР В.А.: Чи є достатнім сучасне інституційне та правове забезпечення діяльності благодійних організацій в Україні?

БЕРЧУК А.В.: Дякую за запитання! У роботі зазначається, що чинна нормативно-правова база створює необхідні умови для функціонування благодійних організацій, однак потребує подальшого вдосконалення. Особливу увагу приділено необхідності підвищення рівня прозорості та підзвітності, при цьому важливим є дотримання балансу між посиленням контролю та недопущенням надмірної зарегульованості.

КРУСЯН А.Р.: У своїй роботі Ви розкриваєте історичні передумови розвитку волонтерства, особливості його становлення після 2014 року, а також проблеми правового забезпечення взаємодії волонтерських організацій з органами державної влади. Водночас тема Вашого дослідження присвячена ролі волонтерських організацій у консолідації українського суспільства. У зв'язку з цим просимо конкретизувати зміст поняття «консолідація українського суспільства», визначити функції волонтерських організацій у цьому процесі та більш чітко розкрити взаємозв'язок між феноменами волонтерства і суспільної консолідації.

БЕРЧУК А.В.: Дякую за запитання! У дисертації обґрунтовується, що волонтерські організації виступають важливим чинником консолідації українського суспільства. Їхня діяльність сприяє формуванню суспільної довіри, мобілізації громадян та ресурсів, розвитку горизонтальних зв'язків, солідарності, взаємодопомоги та громадянської відповідальності. Волонтерство виступає механізмом практичної консолідації, оскільки переводить цінності солідарності та взаємної підтримки у конкретні суспільно значущі дії. Водночас було враховано зауваження щодо необхідності більш чіткого відображення взаємозв'язку між феноменами волонтерства та суспільної консолідації у структурі дисертаційного дослідження.

В обговоренні дисертаційного дослідження взяли участь:

ГОРБАТЕНКО В.П.: Позитивно оцінив дисертаційне дослідження, відзначив його актуальність та наголосив, що наукова новизна роботи полягає у розгляді волонтерства крізь призму процесів консолідації українського суспільства. Підкреслив, що дисертація відповідає спеціальності 052 «Політологія», а автором ґрунтовно розкрито взаємозв'язок волонтерства з категоріями довіри, соціального капіталу, солідарності, громадянської активності та суспільної мобілізації.

Разом з тим рекомендував більш чітко розкрити функції волонтерських організацій у процесах консолідації українського суспільства, конкретизувати окремі положення наукової новизни, приділити більше уваги інституційним аспектам розвитку волонтерства, а також усунути окремі редакційні та стилістичні неточності.

У цілому відзначив, що дисертаційна робота є самостійним, цілісним і завершеним політологічним дослідженням, характеризується науковою новизною, містить обґрунтовані висновки та має теоретичне і практичне значення.

Висновок: дисертація Берчука А.В. на тему «Роль волонтерських організацій в консолідації українського суспільства», подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 «Політологія» (галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»), відповідає вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії, та може бути рекомендована до попереднього розгляду і захисту у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 052 «Політологія».

КРЕСІНА І.О.: Позитивно оцінила дисертаційне дослідження та відзначила високий рівень обізнаності здобувача з досліджуваною проблематикою, а також відповідність роботи спеціальності 052 «Політологія». Зазначила, що структура дисертації, її основні положення та висновки загалом є логічними, послідовними та належним чином обґрунтованими.

Разом з тим звернула увагу на необхідність удосконалення окремих формулювань положень наукової новизни, посилення джерельної бази дослідження та наведення додаткових прикладів розвитку волонтерства в Україні.

У цілому відзначила, що дисертаційна робота є самостійним, цілісним і завершеним політологічним дослідженням, характеризується науковою новизною, містить обґрунтовані висновки та має теоретичне і практичне значення.

Висновок: дисертація Берчука А.В. на тему «Роль волонтерських організацій в консолідації українського суспільства», подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 «Політологія» (галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»), відповідає вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії, та може бути рекомендована до попереднього розгляду і захисту у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 052 «Політологія».

ЯВІР В.А.: Позитивно оцінила дисертаційне дослідження, відзначила актуальність обраної теми та високий рівень опрацювання феномену волонтерства. Особливо відзначила аналіз чинників консолідації українського суспільства та запропоновані автором підходи до розвитку цифрової складової волонтерської діяльності.

Разом з тим звернула увагу на необхідність посилення взаємозв'язку між проблематикою волонтерства та консолідації українського суспільства, забезпечення узгодженості окремих елементів структури дисертації, мети, завдань, висновків та положень наукової новизни. Також рекомендувала уточнити періодизацію розвитку волонтерського руху, удосконалити формулювання окремих положень наукової новизни та висновків, а також більш чітко структурувати класифікацію проблем, ризиків та суперечностей розвитку волонтерства в умовах війни.

У цілому відзначила, що висловлені зауваження не мають принципового характеру, а дисертаційна робота є самостійним, цілісним і завершеним політологічним дослідженням, характеризується науковою новизною, містить обґрунтовані висновки та має теоретичне і практичне значення.

Висновок: дисертація Берчука А.В. на тему «Роль волонтерських організацій в консолідації українського суспільства», подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 «Політологія» (галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»), відповідає вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії, та може бути рекомендована до попереднього розгляду і захисту у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 052 «Політологія».

БАТАНОВ О.В.: Позитивно оцінив дисертаційне дослідження та відзначив, що воно є цікавим як з політологічної, так і з юридичної точки зору. Наголосив, що робота за своїм змістом відповідає спеціальності 052 «Політологія», а також відзначив актуальність обраної теми та комплексний характер проведеного дослідження.

Разом з тим звернув увагу на необхідність більш чіткого відображення політологічної складової в окремих формулюваннях дисертації, а також забезпечення більшої кореляції між поставленими завданнями та висновками дисертаційного дослідження.

У цілому відзначив, що дисертаційна робота є самостійним, цілісним і завершеним політологічним дослідженням, характеризується науковою новизною, містить обґрунтовані висновки та має теоретичне і практичне значення.

Висновок: дисертація Берчука А.В. на тему «Роль волонтерських організацій в консолідації українського суспільства», подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 «Політологія» (галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»), відповідає вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії, та може бути рекомендована до попереднього розгляду і захисту у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 052 «Політологія».

КУКУРУЗ О.В.: У зв'язку з відсутністю на засіданні надала письмовий відгук на дисертаційне дослідження. Позитивно оцінила дисертаційну роботу, відзначила високий рівень опрацювання теми, належний рівень апробації результатів дослідження, відповідальне ставлення здобувача до виконання дисертаційної роботи, а також позитивно оцінила структуру анотації та загальних висновків. Разом з тим, звернула увагу на окремі недоліки редакційного характеру, зокрема текстові повтори, дублювання назв окремих тез, окремі неточності в оформленні дисертації та списку використаних джерел. У цілому відзначила, що висловлені зауваження не мають принципового характеру та можуть бути усунуті в робочому порядку, а дисертаційна робота є самостійним, цілісним і завершеним політологічним дослідженням, характеризується науковою новизною, містить обґрунтовані висновки та має теоретичне і практичне значення.

Висновок: дисертація Берчука А.В. на тему «Роль волонтерських організацій в консолідації українського суспільства», подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 «Політологія» (галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»), відповідає вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії, та може бути рекомендована до попереднього розгляду і захисту у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 052 «Політологія».

КРУСЯН А.Р.: Позитивно оцінила дисертаційне дослідження та підтримала висловлені учасниками фахового семінару зауваження і рекомендації. Звернула увагу на необхідність більш чіткого визначення функцій та ролі волонтерських організацій у процесах консолідації українського суспільства, а також удосконалення формулювань положень наукової новизни.

Разом з тим, окремо наголосила на необхідності приведення оформлення дисертації у відповідність до чинних вимог та усунення наявних редакційних неточностей.

У цілому відзначила, що висловлені зауваження можуть бути враховані у процесі доопрацювання дисертаційного дослідження, а дисертаційна робота є самостійним, цілісним і завершеним політологічним дослідженням,

характеризується науковою новизною, містить обґрунтовані висновки та має теоретичне і практичне значення.

Висновок: дисертація Берчука А.В. на тему «Роль волонтерських організацій в консолідації українського суспільства», подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 «Політологія» (галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»), відповідає вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії, та може бути рекомендована до попереднього розгляду і захисту у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 052 «Політологія».

БАТАНОВ О.В.: Підтримав позитивні оцінки, висловлені учасниками фахового семінару, та відзначив унікальність волонтерства як суспільного явища, що сприяє об'єднанню громадян незалежно від їхніх політичних, професійних чи інших відмінностей.

У цілому відзначив, що дисертаційна робота є самостійним, цілісним і завершеним політологічним дослідженням, характеризується науковою новизною, містить обґрунтовані висновки та має теоретичне і практичне значення.

Висновок: дисертація Берчука А.В. на тему «Роль волонтерських організацій в консолідації українського суспільства», подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 «Політологія» (галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»), відповідає вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії, та може бути рекомендована до попереднього розгляду і захисту у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 052 «Політологія».

СТОЙКО О.М.: Як науковий керівник позитивно оцінила дисертаційне дослідження, відзначила сумлінне ставлення здобувача до виконання дисертаційної роботи, його активну участь у наукових заходах та високий рівень відповідальності під час навчання в аспірантурі.

Разом з тим висловила впевненість, що висловлені під час фахового семінару зауваження та рекомендації будуть враховані у процесі доопрацювання дисертаційного дослідження.

У цілому відзначила, що дисертаційна робота є самостійним, цілісним і завершеним політологічним дослідженням, характеризується науковою новизною, містить обґрунтовані висновки та має теоретичне і практичне значення.

Висновок: дисертація Берчука А.В. на тему «Роль волонтерських організацій в консолідації українського суспільства», подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 «Політологія» (галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»), відповідає вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії, та може бути рекомендована до попереднього розгляду і захисту у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 052 «Політологія».

Запропоновано проголосувати за такий висновок по дисертації.

ВИСНОВОК

Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Берчука Андрія Вікторовича на тему: «Роль волонтерських організацій в консолідації українського суспільства», поданої на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 052 «Політологія»

Обґрунтування вибору теми дослідження. Вибір теми дисертаційного дослідження зумовлений необхідністю комплексного політологічного осмислення ролі волонтерських організацій у процесах консолідації українського суспільства в умовах сучасних політичних, соціальних, безпекових та цивілізаційних викликів. Повномасштабне вторгнення російських військ на територію України стало не лише чинником масштабних суспільних трансформацій, а й потужним каталізатором розвитку громадянської самоорганізації, формування горизонтальних зв'язків, суспільної солідарності та нових моделей взаємодії між державою і громадянським суспільством.

В умовах війни волонтерство вийшло за межі традиційної благодійної та гуманітарної діяльності й набуло значення важливого чинника суспільної стійкості, громадянської мобілізації, підтримки державної спроможності та зміцнення національної єдності. Волонтерські організації забезпечують оперативну мобілізацію людських, матеріальних та комунікаційних ресурсів, сприяють формуванню відносин довіри, розвитку соціального капіталу, практик взаємодопомоги та громадянської відповідальності. У цьому контексті волонтерство доцільно розглядати не лише як форму громадської активності, а й як один із механізмів консолідації українського суспільства.

Актуальність обраної теми посилюється тим, що в умовах повномасштабної війни волонтерська діяльність набула нормативно-інституційного закріплення та стала важливою складовою взаємодії держави і громадянського суспільства. Водночас процеси суспільної консолідації, розвитку громадянської суб'єктності, формування довіри та зміцнення демократичної стійкості потребують подальшого наукового осмислення саме у політичному вимірі.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять праці українських і зарубіжних учених, присвячені проблемам громадянського суспільства, політичної участі, соціального капіталу, демократичної стійкості, взаємодії держави і громадянського суспільства, а також різним аспектам волонтерської діяльності. Значний внесок у розробку зазначеної проблематики зробили В. Горбатенко, І. Кресіна, О. Стойко, О. Кукуруз, Ю. Шайгородський та інші українські дослідники, а також зарубіжні вчені, які розглядали

волонтерство як чинник соціальної активності, громадянської участі та формування соціального капіталу.

Особливої актуальності обрана тема набуває в контексті необхідності зміцнення суспільної згуртованості, розвитку громадянського суспільства та формування нових моделей взаємодії між державними інституціями та громадськими ініціативами. У сучасних умовах волонтерські організації виконують не лише функції надання допомоги, а й сприяють розвитку горизонтальних мереж співпраці, підвищенню рівня громадянської активності, формуванню суспільної довіри та зміцненню громадянської відповідальності.

Важливість обраної теми визначається також необхідністю осмислення політичних наслідків волонтерської мобілізації, її впливу на розвиток громадянського суспільства, демократичних інститутів та формування нових практик суспільної солідарності. Український волонтерський рух продемонстрував високий рівень адаптивності, самоорганізації та здатності до швидкої мобілізації ресурсів, що дає підстави розглядати його як один із важливих чинників суспільної стійкості та післявоєнного відновлення держави.

Крім того, результати дослідження мають значення не лише для подальшого розвитку політичної науки, а й для вдосконалення державної політики у сфері підтримки волонтерської діяльності, розвитку громадянського суспільства, зміцнення суспільної довіри та вироблення ефективних механізмів взаємодії між державою і волонтерськими організаціями. У цьому контексті дослідження має не лише теоретичне, а й важливе практичне значення.

Разом з тим аналіз наукової літератури свідчить, що, незважаючи на істотне розширення досліджень волонтерського руху після 2014 року та особливо після початку повномасштабної війни, у вітчизняній політичній науці відсутнє комплексне дослідження, у якому волонтерські організації були б розглянуті саме як чинник консолідації українського суспільства. Недостатньо дослідженими залишаються політичні наслідки волонтерської мобілізації, її вплив на формування суспільної довіри, розвиток соціального капіталу, взаємодію держави і громадянського суспільства, зміцнення суспільної стійкості та потенціал післявоєнного відновлення України.

Зазначені обставини зумовили вибір теми дисертаційного дослідження, визначили його актуальність, наукову новизну та практичне значення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано у секторі правових проблем політичних інститутів та процесів відділу конституційного та муніципального права Інституту держави і права імені В. М. Корецького Національної академії наук України і пов'язана з розробкою планових наукових тем «Стратегія політико-правового розвитку України: проблеми формування і перспективи реалізації» 2021-2023 рр. (РК 0120U105262) та «Справедливе суспільство: політико-правова парадигма в умовах європейської інтеграції» (2024–2026 рр., РК 0123U104291).

Тема дисертаційного дослідження затверджена Вченою радою інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України (протокол №2 від 16 лютого 2023 р.).

Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертаційного дослідження є визначення ролі волонтерських організацій у консолідації українського суспільства в умовах повномасштабної російсько-української війни.

Для досягнення мети дисертаційної роботи реалізовані такі завдання:

- розкрити теоретико-методологічні підходи до розуміння волонтерства та його ролі у процесах суспільної консолідації та з'ясувати його вплив на консолідуючі чинники;
- проаналізувати співвідношення понять «консолідація суспільства», «соціальна згуртованість», «солідарність», «соціальний капітал», «довіра», «громадянська участь» та «суспільна стійкість» та визначити вплив волонтерства на ці явища;
- розглянути еволюцію волонтерства на світовому та національному рівнях, встановити особливості його розвитку в умовах російсько-української війни;
- дослідити сучасні форми волонтерства, зокрема цифрове волонтерство, та їх значення для мобілізації ресурсів і розвитку громадянської участі;
- проаналізувати взаємодію волонтерських організацій з органами публічної влади, громадами, бізнесом, діаспорою та міжнародними партнерами у процесах консолідації українського суспільства;
- виявити основні проблеми, ризики та суперечності розвитку волонтерського руху в умовах війни;
- визначити перспективи використання потенціалу волонтерських організацій у процесах післявоєнного відновлення України.

Об'єктом дослідження є процес консолідації українського суспільства в умовах повномасштабної російсько-української війни.

Предметом дослідження є роль волонтерських організацій у консолідації українського суспільства.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження ролі волонтерських організацій у консолідації українського суспільства становили загальнонаукові, міждисциплінарні та спеціальні методи наукового пізнання. Методи аналізу і синтезу застосовано для опрацювання теоретико-методологічних підходів до розуміння волонтерства, суспільної консолідації, соціальної згуртованості, солідарності, соціального капіталу, громадянської активності та суспільної стійкості, а також для узагальнення історичних етапів розвитку волонтерства та осмислення його ролі як чинника мобілізації, довіри та післявоєнного відновлення України (підрозд. 1.1–1.3, 2.1–2.2, 3.1–3.2).

Історичний метод було покладено в основу дослідження етапів становлення та розвитку волонтерства у світовому та українському контекстах, а також трансформації волонтерського руху в Україні під впливом Революції Гідності, російської агресії з 2014 року та повномасштабного вторгнення 2022 року (підрозд. 2.1, 2.2 та 3.1). Системний метод дав можливість розглянути

волонтерство як складне суспільно-політичне явище, що поєднує соціальні, політичні, правові, комунікаційні, гуманітарні, безпекові та цифрові виміри (підрозд. 1.1, 1.3, 2.2, 3.1 та 3.2).

Використання структурно-функціонального методу надало можливість визначити місце і роль волонтерства у системі взаємодії держави, громадянського суспільства, територіальних громад, бізнесу, діаспори та міжнародних партнерів, а також розкрити його мобілізаційну, інтеграційну, комунікаційну, легітимаційну, компенсаційну, безпекову, соціально-адаптаційну та консолідаційну функції (підрозд. 3.1 та 3.2). Інституційний метод застосовано для аналізу волонтерства як елемента громадянського суспільства та механізму взаємодії з державними інституціями в умовах війни.

За допомогою компаративного методу проведено зіставлення українського досвіду волонтерства з окремими міжнародними підходами до розуміння добровільної діяльності, соціальної згуртованості та громадянської участі. Контент-аналіз використано для опрацювання нормативно-правових актів, аналітичних матеріалів, звітів, соціологічних досліджень, інформаційних матеріалів волонтерських ініціатив і цифрових платформ, пов'язаних із волонтерською діяльністю (підрозд. 2.2, 3.1 та 3.2). Соціологічний підхід застосовано для інтерпретації даних соціологічних опитувань щодо рівня довіри до волонтерів, громадянської активності, благодійності, соціальної згуртованості та ставлення громадян до інститутів громадянського суспільства (підрозд. 3.1 та 3.2).

Під час формулювання висновків щодо ролі волонтерських організацій у консолідації українського суспільства та визначення їх потенціалу в процесах післявоєнного відновлення України використовувалися методи узагальнення та прогнозування (підрозд. 3.1 та 3.2).

Науково-теоретичне підґрунтя для виконання дисертації сформували праці українських і зарубіжних учених у галузі політології, соціології, теорії громадянського суспільства, теорії соціального капіталу, політичної участі, суспільної консолідації, демократичної стійкості, волонтерства, а також дослідження у сфері взаємодії держави і громадянського суспільства.

Нормативну базу дослідження становлять Конституція України, Закони України «Про волонтерську діяльність», «Про благодійну діяльність та благодійні організації», інші нормативно-правові акти України, що регулюють діяльність волонтерських і благодійних організацій, а також міжнародні документи та рекомендації, які стосуються розвитку волонтерства, громадянської участі та діяльності інститутів громадянського суспільства.

Емпіричною базою дослідження є аналітичні доповіді, результати соціологічних досліджень, офіційні статистичні матеріали, звіти міжнародних і національних організацій, зокрема дані World Giving Index, матеріали соціологічних досліджень Центру Разумкова, а також аналітичні й інформаційні матеріали благодійних фондів та волонтерських організацій, зокрема Благодійного фонду «Повернись живим», які відображають сучасні практики

функціонування волонтерського руху в Україні в умовах російсько-української війни.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є комплексним політологічним дослідженням ролі волонтерських організацій у консолідації українського суспільства в умовах повномасштабної російсько-української війни. У роботі обґрунтовано роль волонтерства як механізму громадянської самоорганізації, горизонтальної солідарності, суспільної мобілізації, формування соціального капіталу та взаємодії держави і громадянського суспільства.

До найбільш значущих результатів дослідження належать такі:

уперше:

- волонтерські організації розглянуто як суспільно-політичний механізм консолідації українського суспільства, який в умовах повномасштабної війни сприяє формуванню довіри, соціального капіталу, громадянської суб'єктності, горизонтальних зв'язків і спільної відповідальності за захист державності, утвердженню соціальної справедливості;

- виділено та проаналізовано роль волонтерства у таких чинниках консолідації українського суспільства як: політико-громадянський, зовнішньополітичний, мовно-культурний, історико-пам'яттєвий, релігійний, морально-ціннісний, інформаційно-комунікаційний, територіально-гуманітарний і ноосферно-гуманістичний. Відзначено, що соціально-волонтерський чинник є найбільш практично вираженим, оскільки саме завдяки йому цінності, довіра, громадянська ідентичність, мережі взаємодії, територіальна солідарність і партнерство між суспільством та державою переходять у площину конкретної дії;

- запропоновано авторське бачення волонтерства як багаторівневого чинника консолідації, що діє на індивідуальному, громадському, загальнонаціональному та міжнародному рівнях;

- обґрунтовано доцільність створення єдиної національної платформи цифрового волонтерства як інтегрованої системи взаємодії органів публічної влади, благодійних фондів, банків, бізнесу та громадських ініціатив, що може передбачати використання механізмів цифрової верифікації, прозорості звітності та сучасних інформаційно-комунікаційних технологій;

удосконалено:

- зміст поняття «волонтерство» як форми громадянської активності, що поєднує добровільну допомогу, самоорганізацію, участь у вирішенні суспільно значущих проблем, формування горизонтальних зв'язків, громадянської відповідальності та вплив на процеси державотворення і суспільної консолідації;

- співвідношення понять «консолідація суспільства», «соціальна згуртованість», «солідарність», «соціальний капітал», «довіра», «громадянська самоорганізація» та «суспільна стійкість» у контексті дослідження волонтерського руху в Україні. Доведено, що ці категорії не є тотожними, але

взаємодоповнюють одна одну: соціальна згуртованість відображає рівень єдності й взаємної підтримки в суспільстві, солідарність – готовність до спільної дії, соціальний капітал – наявність мереж довіри та співпраці, а суспільна стійкість – здатність суспільства зберігати функціональність і єдність в умовах кризових викликів;

– особливості трансформації волонтерства в Україні під впливом російсько-української війни: після 2014 року волонтерство стало одним із важливих механізмів підтримки армії, допомоги постраждалим і розвитку громадянського суспільства, а після 2022 року – набуло ознак масштабної системи громадянської мобілізації, що охоплює підтримку Збройних Сил України, гуманітарну допомогу, допомогу внутрішньо переміщеним особам, підтримку громад, цифрові збори, міжнародну взаємодію та участь у процесах відновлення;

– розуміння довіри до волонтерів як одного з індикаторів соціальної згуртованості та суспільної легітимації волонтерського руху в умовах війни. Показано, що високий рівень довіри до волонтерських організацій свідчить про готовність громадян делегувати ресурси недержавним акторам, підтримувати горизонтальні мережі допомоги та брати участь у спільних діях без прямого примусу з боку держави;

– значення благодійних внесків, донатів і регулярної фінансової підтримки волонтерських ініціатив як індикатора громадянської мобілізації. Обґрунтовано, що благодійні внески в умовах війни виступають не лише матеріальним ресурсом допомоги, а й формою символічної участі громадян у спротиві, проявом солідарності, довіри та підтримки спільної мети захисту державності;

– роль цифрових платформ, фінтех-сервісів, державних електронних інструментів, соціальних мереж і механізмів перевірки благодійних зборів у формуванні культури відповідального донорства та підтриманні довіри до волонтерських ініціатив. Уточнено, що цифровізація волонтерства посилює швидкість мобілізації ресурсів, публічність звітності та доступність участі для широких груп громадян, але водночас потребує належної верифікації, прозорості й захисту від шахрайських практик;

– класифікацію основних проблем, ризиків і суперечностей розвитку волонтерського руху в умовах війни. До них віднесено інституційне виснаження, емоційне вигорання, кадрову нестабільність, фінансову вразливість частини ініціатив, нерівномірний доступ до ресурсів між великими й малими організаціями, загрозу псевдоволонтерства і шахрайства, ризики репутаційних втрат, недостатню правову визначеність окремих новітніх цифрових форм допомоги, а також небезпеку надмірного заміщення державних функцій горизонтальними волонтерськими практиками.

Отримали подальший розвиток:

– наукові підходи до аналізу громадянського суспільства в Україні через включення волонтерства до кола ключових практик громадянської участі, самоорганізації та взаємодії суспільства з державою. Показано, що

волонтерські організації в умовах війни виступають не лише суб'єктами допомоги, а й важливими посередниками між громадянами, громадами, державними інституціями, бізнесом, діаспорою та міжнародними партнерами;

– положення про роль волонтерства у зміцненні демократичної стійкості, оскільки волонтерська активність сприяє не лише оперативному вирішенню гуманітарних і безпекових проблем, а й формуванню культури участі, відповідальності, довіри, солідарності та готовності громадян до колективної дії;

– підходи до аналізу цифровізації волонтерства як чинника підвищення прозорості, швидкості, масштабованості та підзвітності благодійних і громадянських практик. Наголошено, що цифрові інструменти не замінюють традиційні форми волонтерської діяльності, але розширюють їхній мобілізаційний потенціал, забезпечують оперативну комунікацію, публічну звітність і ширше залучення громадян до підтримки суспільно значущих ініціатив;

– уявлення про волонтерство як ресурс післявоєнного відновлення України, що може бути використаний для підтримки громад, реінтеграції ветеранів, внутрішньо переміщених осіб та інших постраждалих груп, розвитку місцевої демократії, відновлення соціальних зв'язків і посилення громадянської солідарності;

– підходи до оцінки взаємодії держави і громадянського суспільства в умовах війни, зокрема через аналіз волонтерських практик як прикладу гнучкої, швидкої та довірчої комунікації між громадянами, громадськими ініціативами, бізнесом, органами місцевого самоврядування та державними інституціями;

– положення про значення волонтерства для формування нової якості української політичної нації, у якій громадянська активність, відповідальність, солідарність, цифрова взаємодія та готовність до спільної дії виступають важливими передумовами консолідації суспільства, збереження державності та післявоєнного демократичного розвитку.

Практичне значення одержаних результатів Сформульовані в дисертації теоретичні положення, висновки та пропозиції можуть бути використані для посилення ролі волонтерства як чинника консолідації українського суспільства, розвитку громадянської самоорганізації, зміцнення соціальної згуртованості, довіри та суспільної стійкості в умовах війни та післявоєнного відновлення України.

Основні результати дослідження можуть бути використані у:

– науково-дослідній та освітній діяльності – для подальшого розвитку досліджень у галузі політології, проблем громадянського суспільства, політичної участі, соціальної згуртованості, державної політики, національної безпеки та післявоєнного відновлення, а також при підготовці навчальних курсів і викладанні дисциплін «Політологія», «Публічне управління та адміністрування», «Прикладна політологія», «Державна політика», «Соціальна політика», «Національна безпека» та інших;

- нормотворчій та управлінській діяльності – під час розроблення стратегічних документів, програм та механізмів підтримки волонтерського руху, розвитку громадянського суспільства, зміцнення соціальної згуртованості та взаємодії держави з інститутами громадянського суспільства;

- практичній діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, військових адміністрацій, громадських і благодійних організацій – для вдосконалення механізмів координації взаємодії держави, громадянського суспільства, бізнесу, діаспори та міжнародних партнерів у сфері підтримки військовослужбовців, внутрішньо переміщених осіб, ветеранів та громад, що потребують відновлення;

- діяльності громадських і благодійних організацій – з метою підвищення ефективності комунікації з донорами, зміцнення довіри до волонтерських ініціатив, запобігання псевдоволонтерству, удосконалення механізмів звітності та розвитку культури відповідального донорства;

- сфері цифровізації волонтерської діяльності – для створення та вдосконалення цифрових платформ взаємодії між волонтерами, благодійними фондами, державними сервісами, банківськими установами, бізнесом і громадянами, а також розроблення механізмів верифікації благодійних зборів, прозорої звітності та моніторингу благодійних потоків..

Особистий внесок здобувача. Висновки та пропозиції, що становлять наукову новизну дисертації, розроблені автором самостійно. Для обґрунтування окремих висновків використано праці інших учених, на які наведено відповідні посилання.

Апробація матеріалів дослідження. Дисертація виконана в секторі правових проблем політичних інститутів та процесів відділу конституційного та муніципального права Інституту держави і права імені В. М. Корецького Національної академії наук України. Основні положення, висновки та результати дисертаційного дослідження були представлені автором на наукових і науково-практичних конференціях, зокрема: XIV Міжнародній юридичній науково-практичній конференції «Захищаючи державу, захищаємо право» (м. Київ, 11 жовтня 2023 р.; тези опубліковано); Міжнародній науково-практичній конференції «Права людини в період збройних конфліктів» (м. Одеса, 3 листопада 2023 р.; тези опубліковано); науково-практичній конференції «Війна в Україні: зроблені висновки та незасвоєні уроки» (м. Львів, 22 лютого 2024 р.; тези опубліковано); міжнародній науково-практичній конференції «Захист незалежності України: правові засади та виклики сьогодення. До 33-ї річниці проголошення незалежності України» (м. Київ, 22 вересня 2024 р.; тези опубліковано); міжнародній науково-практичній конференції «Інтеграція України до Європейського Союзу: виклики в умовах воєнного стану. Пам'яті професора П. Заворотька та професора В. Денисова» (м. Київ, 4 листопада 2024 р.; тези опубліковано); VI Всеукраїнській науково-практичній конференції «Правові, економічні та соціокультурні засади регулювання суспільних відносин: сучасні реалії та виклики часу» (м. Полтава, 11 грудня 2024 р.; тези опубліковано); Міжнародній науковій конференції XIX

Юридичні читання «Наука і освіта в Україні: актуальні проблеми розвитку» (м. Київ, 29 квітня 2025 р.; тези опубліковано); Міжнародній науково-практичній конференції «Права людини в період збройних конфліктів» (м. Одеса, 31 жовтня 2025 р.; тези опубліковано); 10-й Міжнародній науково-практичній конференції «Інноваційний потенціал та правове забезпечення соціально-економічного розвитку України: виклик глобального світу» (м. Полтава, 22–23 квітня 2026 р.; тези опубліковано).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження викладені у 12 наукових публікаціях, із них 3 статті у фахових виданнях України з політичних наук, 9 тез доповідей на наукових конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Специфіка проблематики, мета і завдання дослідження зумовили логіку та структуру дисертаційної роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, поділених на підрозділи, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг – 206 сторінок, із них основний текст – 187 сторінок, список використаних джерел – 19 сторінок.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові статті у фахових виданнях України:

1. Берчук А. Історія становлення волонтерства від найдавніших часів до сьогодення. Держава і право. 2024. Вип. 96. С. 330–341. URL: <https://doi.org/10.33663/1563-3349-2024-96-330>. DOI: 10.33663/1563-3349-2024-96-330.
2. Берчук А. Динаміка довіри до волонтерів та обсягу благодійних внесків в Україні (2014–2025 рр.). Держава і право. 2025. Вип. 98. С. 397–410. URL: <https://doi.org/10.33663/1563-3349-2025-98-397>. DOI: 10.33663/1563-3349-2025-98-397.
3. Берчук А. Роль волонтерства у консолідації українського суспільства в умовах повномасштабної війни. Український політико-правовий дискурс. 2026. Вип. 22. С. 45–52. URL: <https://ppdnz.com.ua/index.php/home/article/view/803>. DOI: 10.5281/zenodo.20648374.

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

4. Берчук А. Роль волонтерських організацій в умовах повномасштабної війни. Захищаючи державу, захищаємо право: матер. XIV Міжнар. юрид. наук.-практ. конф. (м. Київ, 11 жовтня 2023 р.). Київ: Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2023. С. 54–57.

5. Берчук А. Волонтери та захист прав людини в російсько-українській війні. Права людини в період збройних конфліктів: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 3 листопада 2023 р.). Одеса, 2023. С. 91-98.
6. Берчук А. Українське суспільство в умовах війни: волонтерство як чинник збереження держави. Війна в Україні: зроблені висновки та незасвоєні уроки: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 22–23 лютого 2024 р.). Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. С. 103–108.
7. Берчук А. Волонтерський рух в Україні та участь волонтерів у захисті незалежності України. Захист незалежності України: правові засади та виклики сьогодення. До 33-ї річниці проголошення незалежності України: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 22 вересня 2024 р.). Київ: Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2025. С. 362–364.
8. Берчук А. Волонтерські ініціативи як стратегічний ресурс для інтеграції України в Європейський Союз. Інтеграція України до Європейського Союзу: виклики в умовах воєнного стану. Пам'яті професора П. П. Заворотька та професора В. Н. Денисова: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 4 листопада 2024 р.). Київ: Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2024. С. 243 – 247.
9. Берчук А. Роль волонтерських організацій в умовах повномасштабної війни. Правові, економічні та соціокультурні засади регулювання суспільних відносин: сучасні реалії та виклики часу: зб. матеріалів VI Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (м. Полтава, 11–12 грудня 2024 р.). Полтава: Полтавський інститут економіки і права, 2025. С. 226–227.
10. Берчук А. Проблеми та виклики волонтерської діяльності в Україні в умовах війни: політико-правовий вимір. Наука і освіта в Україні: актуальні проблеми розвитку: матер. Міжнар. наук. конф. XIX Юридичні читання (м. Київ, 29 квітня 2025 р.). Київ: Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 2025. С. 177–179.
11. Берчук А. Цифрові практики волонтерських організацій як інструмент захисту прав людини та консолідації українського суспільства в умовах війни. Права людини в період збройних конфліктів: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 31 жовтня

2025 р.). Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2025. С. 112–115.

12. Берчук А. Волонтерські організації як чинник консолідації українського суспільства в умовах війни. Інноваційний потенціал та правове забезпечення соціально-економічного розвитку України: виклик глобального світу: матер. 10-ї міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 22–23 квітня 2026 р.). Полтава: Полтавський інститут економіки і права; ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини “Україна”», 2026. С. 88–91.

УХВАЛЕНО:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації *Берчука Андрія Вікторовича на тему «Роль волонтерських організацій в консолідації українського суспільства»*.

2. Визнати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Берчука А.В. є комплексним науковим дослідженням актуальних проблем політичної науки, характеризується єдністю змісту, містить результати, що відзначаються науковою новизною, теоретичним і практичним значенням. Вищенаведене свідчить про особистий внесок здобувача у розвиток політичної науки, зокрема досліджень проблем громадянського суспільства, суспільної консолідації та волонтерської діяльності. Подане до захисту дисертаційне дослідження відповідає спеціальності 052 «Політологія», а також вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами й доповненнями), наказу МОН України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами й доповненнями) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами й доповненнями).

3. Рекомендувати дисертацію Берчука Андрія Вікторовича на тему «Роль волонтерських організацій в консолідації українського суспільства» до захисту на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 052 «Політологія» у разовій спеціалізованій вченій раді.

Результати голосування:

За – 9;

проти – немає;

утримались – немає.

Головуюча на засіданні:

В.о. зав. Відділу конституційного
та муніципального права Інституту
держави і права імені В.М. Корецького
НАН України, вчений секретар Інституту,
доктор юридичних наук, професор

А.Р. КРУСЯН

Підпис	<i>Крусян А.Р.</i>
ПОСВІДЧУЮ	
Вчений секретар Інституту держави і права імені В.М.Корецького НАН України	
12	06 2026 р.